

ЕПОНІМІЧНИЙ І ТОПОНІМІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ У ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ І НОМЕНКЛАТУРІ

Лехніцька Світлана Іванівна,

ст. викл.

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця

У статті розглядаються закономірності формування і функціонування епонімічних і топонімічних назв греко-латинського походження у фармацевтичній термінології і номенклатурі. Поява великої кількості епонімічних і топонімічних назв вимагає осмислення термінотворчих процесів, визначення алгоритму відбору словотвірних мовних засобів. Дослідження фармацевтичної терміносистеми дозволяє зробити висновки про загальні тенденції формування сучасних наукових терміносистем. Вживання ономастичних компонентів значно підвищує ступінь вмотивованості та привабливості назви ліків. Прецедентні власні імена привертають увагу потенційного покупця до засобів, які тиражує фірма-виробник, сама назва виділяє такий препарат серед інших

Ключові слова: найменування лікарських засобів, ономастичне найменування, епонімічний і топонімічний компонент, фармаконім, прецедентні власні імена.

Фармакологія належить до сучасних наук, які швидко розвиваються і мають складну впорядковану систему наукових назв, на прикладі яких можна дослідити всі етапи формування терміносистеми. Сучасна фармацевтична термінологія є частиною медичної термінології і, в свою чергу, складається з декількох підсистем: назви лікарських форм (*tabuletta* – таблетка, *unguentum* – мазь); назви лікарських рослин (*Chelidonium* – чистотіл; *Chamomilla* – ромашка), допоміжні корегуючі речовини (*oleum Olivārum* – оливкова олія); назви тваринної сировини (*adeps suillus* – свинячий жир); назви алкалоїдів і глікозидів (*Ephedrinum* – ефедрин, *Euphyllinum* – еуфілін); наукові і тривіальні назви лікарських препаратів (*Antipyrinum* – антипірін, *Tetracyclinum* – тетрациклін); латинська хімічна номенклатура (*Ferrum* – залізо, *Argentī oxydum* – оксид срібла, *Natrii hydrocarbonas* – гідрокарбонат натрію); а також класифікаційні назви лікарських засобів за їх терапевтичною дією (*sedativa* – заспокійливі, *antipyretica* – жарознижувальні).

Міжнародні назви лікарських препаратів, зазвичай, утворюються за допомогою грецьких та латинських словотвірних елементів. Саме "класичні" мови мають великі словотвірні можливості, оскільки вони не вживаються як розмовні мови, отже, значення окремих основ, префіксів, суфіксів лишається незмінними і однозначними. Найбільш цікавою і динамічною групою фармацевтичної терміносистеми є наукові і тривіальні назви, перелік яких постійно розширюється. Поява нових фармацевтичних назв, створених, насамперед, на основі греко-латинських терміноелементів, призводить до появи синонімічних термінів, що значно ускладнює структуру фармацевтичної терміносистеми і потребує ґрунтового наукового дослідження цього мовного явища.

Актуальність роботи полягає в тому, що вона досліджує сучасну наукову терміносистему, яка постійно оновлюється. Поява великої кількості епонімічних і топонімічних назв вимагає осмислення термінотворчих процесів, визначення алгоритму відбору словотвірних мовних засобів. Дослідження фармацевтичної терміносистеми дозволяє зробити висновки про загальні тенденції формування сучасних наукових терміносистем.

Мета роботи – комплексний аналіз закономірностей формування і функціонування епонімічних і топонімічних назв греко-латинського походження у фармацевтичній термінології і номенклатурі.

Предметом дослідження були фармацевтичні ономастичні найменування. Під ономастичними термінами ми розуміємо такі, які походять від власних назв. Залежно від їх значення, серед них можна виділити: епонімічні назви, утворені від імен чи прізвищ, а також топонімічні назви, утворені від назв фірм-виробників, яких на сьогоднішній день є більшість. Вивченню даного предмету були присвячені роботи таких російських дослідників як Березнікова Р. Є., Бужина Т. П., Воронова О. М.

Серед епонімічних назв зустрічаються епоніми-міфологізми – це імена античних богів і героїв, покладені в основу фармаконіма (фармацевтична назва), наприклад: 1) *Adonis brom*, *Adonisidum* (Адоніс бром, Адонізід) назви походять від імені міфічного давньогрецького героя Адоніса; 2) *Aurora hot sip* (Аврора гарячий ковток), де лат. *Aurora* – богиня ранкової зорі, англ. *hot sip* – гарячий ковток, оскільки лікарський засіб застосовується при застуді вранці, в гарячому вигляді; 3) *Morphinum* (Морфін) – снодійливий анагетичний засіб, назва якого походить від імені давньогрецького бога сну Морфея; *Atropinum* (Атропін) препарат, який був виділений з рослини *Atropa belladonna* (Красавка), де родова назва *Atropa* є ім'ям однієї з трьох грецьких богинь долі, що перерізає нитку життя, та походить від грец. *atropos* – невідворотній, неблаганний; 4) *Higia* (Гігія) походить від імені давньогрецької богині здоров'я Гігії, дочки Асклепія; 5) *Dian-35* (Діан-35) – назва препарату вказує на антиандрогенну дію та походить від імені римської богині цнотливості Діани, яка уникала чоловіків; 6) *Hypnonorm*, *Hypnogen*, *Hypnotal* (Гіпноном, Гіпноген, Гіпнотал) – снодійливі препарати, назви яких походять від імені Гіпноса – бога сну, сина богині ночі Ніктос; 7) *Ikaron* (Ікарон) – лікарський засіб, який застосовується при падінні тиску внаслідок прийняття вертикального положення тіла (ортостатична гіпотонія), походить від імені Ікара, сина Дедала, оскільки він упав у море через те, що піднявся високо над землею, і сонце розтопило віск, яким було з'єднано пір'я на його крилах; 8) *Neptusan* (Нептусан) – засіб, що застосовується при морській хворобі, походить від імені грецького бога морів і океанів Нептуна; 9) *Novanox* (Нованокс), *Eunoclin* (Евноклін) – терміноелемент *-nox* / *-noct*- походить від імені римської богині ночі Нокс (лат. *nox*, *noctis* – ніч) та її грецького відповідника – богині Ніктос.

Наступну групу ономастичних фармаконімів представляють найменування, в яких вживаються антропоніми (особові імена або прізвища). Особові імена у назвах препаратів, як правило, орієнтовані на потреби користувача, наприклад, назви контрацептивних препаратів: *Jeanine* (Жанін), *Yarina* (Ярина). Фармаконіми, до складу яких увійшли епоніми-прізвища, належать до історичних епонімів, що ідентифікують науковця-винахідника того чи іншого лікувального засобу, наприклад: *balsamum Schostakowsky* (бальзам Шостаковського), *liquor Burovi* (рідина Бурова), *liquor Novicovi* (рідина Новікова), *solutio Lugoli* (розчин Люголя), *solutio Ringer-Locke* (розчин Рінгер-Локка), *suspensio Zymosani* (суспензія Зімосана), *tabulatiae Petrovi* (таблетки Петрова), *unguentum Koncovi* (мазь Конькова), *unguentum Wilkinsoni* (мазь Вілкінсона), *unguentum Wishnevsky* (мазь Вишневського).

Окрему групу фармаконімів складають найменування-композиції, де епоніми представлені у вигляді одного з терміноелементів, наприклад: *Acidum nicotinicum* (нікотинова кислота), де терміноелемент *nicotin-* походить від назви роду в номенклатурі рослин *Nicotiana tabacum* (тютюн), що з'явилася на честь французького посла в Португалії Жана Ніко де Вільмена. В 1560 році він першим надіслав рослину та її насіння до Парижу, рекламуючи можливість медичного застосування. Як відомо, пізніше з рослинної сировини *Nicotiana tabacum* було виділено нікотинову кислоту.

Acidum barbituricum (барбітурова кислота), на основі якої отримують барбітурати, була винайдена німецьким хіміком Адольфом фон Байером 4 грудня 1864 року у свято святої Варвари, або Барбари. Таким чином, перший терміноелемент *barbit-* у назві кислоти є похідним від імені Варвари, а другий – від лат. *urina* – *сеча*, оскільки кислоту видобувають із сечовини.

Четверту групу ономастичних фармаконімів представляють найменування, в яких вживаються топоніми – географічні назви, які в фармакології вказують на місце, де був винайдений або виготовлений лікарський засіб. У якості топонімічного компонента може вживатися назва міста або місцевості, наприклад: 1) *Thebainum* (Тебаїн) – препарат групи опіатів, створений на основі рослинної сировини *Papaver somniferum* (Мак снодійний). Фармаконім походить від латинізованої назви міста *Фіви* (Thebae, agum) та містить формант *-ain-*, який вказує на приналежність до опійної групи, пор. *Cocainum* (Кокаїн), *Nubainum* (Нубаїн); 2) *Nubainum* (Нубаїн), де початковий терміноелемент *Nub-* походить або від назви народності *Nuba*, або від назви місцевості, де вона проживала (Нубійські гори) на території сучасного Судану. Деякі історики вважають, що народність *Нуба* колись входила до складу Єгипетського царства, столицею якого в епоху Середнього царства були Фіви, а представники цієї народності мали пристрасть до опію; 3) *Veronalum* (Веронал) – одне з найменувань барбіталу, яке походить від назви міста *Верона*, де відбувалися події Шекспірівської трагедії "Ромео і Джульєтта", трагічний фінал якої пов'язаний із застосуванням сильнодіючого снодійного. Назва міста може бути у вигляді прикладки у складеному фармаконімі, наприклад: *Aspirin York* (Аспірин Йорк), де топонім *York* вказує на назву міста *New-York*. Шляхом аббревіації від англ. *NewYork State* (штат Нью-Йорк) утворився фармаконім *Nystatinum* (Ністатин), що ідентифікує місце винаходу цього антибіотика.

У якості топонімічного компонента може виступати не тільки назва міста, але й назва країни-виробника, наприклад: 1) *Bosalgin* (Босалгін) має початковий терміноелемент *Bos-*, який походить від англ. назви країни, в якій виготовляється препарат, а саме, *Bosnia & Herzegowina*; 2) *Poltram* (Полтрам) містить терміноелемент *Pol-*, що походить від англ. назви країни *Poland* (Польща). У складеному фармаконімі *Morfin Dak* (Морфін Дак) другий компонент – аббревіатура-топонім *Dak*, утворена від англ. *Denmark* (Данія).

Топонімічним, за походженням, можна вважати фармаконім *Viagra* (Віагра), утворений шляхом аббревіації від лат. словосполучення *Vis Niagara* – *сила Ніагари*, оскільки сила дії даного препарату прирівнюється до сили Ніагарського водоспаду.

В останнє десятиліття ми спостерігаємо зростання кількості фармацевтичних найменувань з топонімічним компонентом, де міститься вказівка на країну або фір-

му-виробника. В останньому випадку топонім може називати район міста, де знаходиться виробництво ліків, наприклад: *Ibuprofen-Darnitsa* (Ібупрофен-Дарниця). Такі назви виконують перш за все рекламну функцію і дають можливість відрізнити оригінальний лікарський засіб від аналогового, виділити за топонімічною ознакою той чи інший фармаконім у переліку синонімічних найменувань, поширених на фармацевтичному ринку. Активне рекламування лікарських препаратів пов'язане з використанням засобів всіх рівнів мови: фонетико-графічних, лексико-семантичних і граматичних. Головна ціль рекламної назви – навіювання споживачу думки про цінність лікарських засобів.

Досліджуючи дериваційні моделі фармацевтичних найменувань з епонімічним і топонімічним компонентами можемо виділити такі групи: однослівні найменування і словосполучення. Однослівні ономастичні найменування можемо розподілити на: прості, що мають одну основу, наприклад: *Higia, Jeanine, Yarina* та похідні. Похідні фармаконіми, залежно від способу словотвору, розділяються на п'ять підгруп:

1) найменування, утворені за допомогою суфіксації, наприклад: *Morphinum, Atropinum, Nubainum, Thebainum* утворилися за допомогою суфікса приналежності *-in-*;

2) найменування, утворені за допомогою аббревіації, наприклад: *Viagra, Poltram, Bosalgin, Morfin Dak*;

3) найменування, утворені за допомогою аббревіації і суфіксації, наприклад: *Nystatinum, Veronalum, Bosalgin*;

4) найменування, утворені за допомогою основоскладання, наприклад: *Novanox, Hypnonorm, Hypnogen, Neptusan*.

5) найменування, утворені за допомогою основоскладання і суфіксації, наприклад: *Eunoctin*.

Складені фармаконіми, або фармаконіми-словосполучення з ономастичним компонентом, можна розподілити на дві підгрупи, залежно від типу синтаксичного зв'язку:

1) утворені за допомогою підрядного типу зв'язку – прилягання, де назва фірми-виробника виступає у ролі прикладки, наприклад: *Adonis brom, Morfin Dak, Ibuprofen-Darnitsa, Ibuprofen – Norton*;

2) утворені за допомогою підрядного типу зв'язку – керування, де прізвища вчених виступають у ролі неузгодженого означення, наприклад: *balsamum Schostakowsky, liquor Burovi, liquor Novicovi, solutio Lugoli, solutio Ringer-Locke, suspensio Zymosani, tabulettae Petrovi, unguentum Koncovi, unguentum Wilkinsoni, unguentum Wishnevsky*.

Процес номінації у фармакології ґрунтується переважно на виділенні окремих зовнішніх ознак та лікувальних властивостей препаратів. Різні способи номінації, різноманітність мотивуючих ознак, варіативність додаткових ономастичних компонентів сприяють виникненню великої кількості синонімічних найменувань. Основною метою фірм-виробників, що створюють оригінальні препарати або препарати-аналоги є бажання привернути увагу і зацікавити споживача ліків за допомогою привабливої назви, яка містить корисну інформацію або добре відоме (прецедент-

не) ім'я. Саме тому до складу фармаконімів широко залучаються імена античних богів (Адоніс, Гіпнос, Нептун, Діана), прізвища відомих вчених і лікарів (Вишневський, Люголь, Рінгер-Локк, Шостаковський), назви міст (Нью-Йорк, Верона, Фіви), окремих районів (штат Нью-Йорк, Дарниця) та географічних об'єктів (Ніагарський водоспад). Вживання ономастичних компонентів значно підвищує ступінь вмотивованості та привабливості назви ліків. Прецедентні власні імена привертають увагу потенційного покупця до засобів, які тиражує фірма-виробник, сама назва виділяє такий препарат серед інших.

В статье рассматриваются закономерности формирования и функционирования эпонимических и топонимических названий греко-латинского происхождения в фармацевтической терминологии и номенклатуре. Появление большого количества эпонимических и топонимических названий требует осмысления терминообразующих процессов, определения алгоритма отбора словообразующих языковых средств. Исследование фармацевтической терминосистемы позволяет сделать выводы об общих тенденциях формирования современных научных терминосистем. Использование ономастических компонентов значительно повышает степень мотивации и привлекательности названий лекарств. Прецедентные собственные имена привлекают внимание потенциального покупателя к средствам, которые тиражирует фирма-производитель, собственно название выделяет такой препарат среди других.

Ключевые слова: наименование лекарственных средств, ономастическое наименование, эпонимический и топонимический компонент, фармаконим, прецедентные собственные имена.

The article observes the main rules of formation and functioning of the eponymous and toponymous names of Greek and Latin origin in the pharmaceutical terminology and nomenclature. The emergence of a large number of toponymous and eponymous names needs to be reflected in the aspect of term-processes, determination of algorithm selection of the formative linguistic resources. Study of pharmaceutical term system allows to make conclusions about general trends of the formation of modern scientific term systems. Using of onomastic components greatly increase the motivation and attractiveness of drugs names. Precedent names attract attention of potential buyers to the proposed medicine.

Key words: name of drugs, onomastic name, the eponymous and toponimic component, farmakonym, precedent names.

Література:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 2007. – 576 с.
2. Беляев Р. С. Ономастический анализ греко-латинских терминологических элементов (на материале латинской клинической терминологии) : дисс. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.14 "Классические языки", 10.02.19 "Теория языка" / Р. С. Беляев. – Киев, 1990. – 238 с.
3. Березникова Р. Е. Место номен в лексической системе языка / Р. Е. Березникова // Имя нарицательное и собственное. – М., 1978. – 206 с.
4. Бужина Т. П. Современные тенденции терминологического словообразования в номенклатуре лекарственных средств / Т. П. Бужина // Язык медицины : Всеросс. межвуз. сб. науч. тр. – Самара, 2007. – Вып. 2. – С. 76–80.
5. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь / А. Д. Вейсман. – М., 1991. – 686 с.
6. Воронова О. Н. Проблемы товароведной терминологии в фармации / О. Н. Воронова // Язык медицины : Всеросс. межвуз. сб. науч. тр. – Самара, 2007. – Вып. 2. – С. 81–85.
7. Голев Н. Д. Естественная номинация объектов природы собственными и нарицательными именами / Н. Д. Голев. – М., 1985. – 195 с.
8. Гусятинская В. С. Терминология лекарственных препаратов / В. С. Гусятинская // Парадигматические характеристики лексики : межвуз. сб. науч. тр. – М. : МГПИ, 1986. – С. 93–100.
9. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М., 2000. – 846 с.

10. Дремова Н. Б. Номенклатура лекарственных средств: особенности формирования и фармацевтическая информация // Нина Борисовна Дремова, Римма Евгеньевна Березникова. – Курск, 2002. – 152 с.
11. Катцунг Бертрам Г. Клиническая фармакология / Бертрам Г. Катцунг. – М., 1998. – Т. 2. – 670 с.
12. Исакова А. А. Эволюция прагматического пространства: структура, семантика, прагматика (на материале современной механонимии) : автореф. дисс. на соискание степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Исакова А. А. – Краснодар, 2008. – 48 с.
13. Кирпичева О. В. Ономастикон рекламного текста : автореф. дисс. на соискание степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Кирпичева О. В. – Волгоград, 2007. – 22 с.
14. Крюкова И. В. Рекламное имя: от изобретения до прецедентности : монография / И. В. Крюкова. – Волгоград : Перемена, 2004. – 288 с.
15. Лазарев Н. В. Эволюция фармакологии / Н. В. Лазарев. – Л., 1947. – 276 с.
16. Лазарева М. Н. Номенклатура лекарственных средств в гомеопатии: особенности классификации и номинации / М. Н. Лазарева // Язык медицины : Всеросс. межвуз. сб. науч. тр. – Самара, 2007. – Вып. 2. – С. 193–203.
17. Машковский М. Д. Лекарственные средства / М. Д. Машковский. – М., 2006. – 1216 с.
18. Мордвинова Н. Г. Словесные товарные знаки алкогольных напитков : на материале русского, чувашского, французского, итальянского, испанского, немецкого и английского языков : автореф. дисс. на соискание степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Мордвинова Н. Г. – Чебоксары, 2008. – 32 с.
19. Нечай М. Н. Ботаническая терминология как структурная составляющая тривиальных наименований лекарственных средств / М. Н. Нечай // Язык медицины : Всеросс. межвуз. сб. науч. тр. – Самара, 2007. – Вып. 2. – С. 227–231.
20. Фармацевтический этимологический словарь. – М., 1991. – 128 с.
21. Коваленко В. Н. Фарминдекс'98 – лекарственные препараты / В. Н. Коваленко, А. П. Викторова. – К., 1998. – 1148 с.
22. Фоменко О. С. Прагматонимы-глобализмы: лингвистический статус и функциональная специфика: дисс. на соискание степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Ольга Сергеевна Фоменко. – Волгоград, 2009. – 209 с.
23. Чернявский М. Н. Латинский язык и основы фармацевтической терминологии / М. Н. Чернявский. – М., 1975. – 320 с.
24. Яковлева О. Е. Семиотические типы прагматонимов современного русского языка : на материале номинаций продуктов питания : автореф. дисс. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Яковлева О. Е. – Новосибирск, 2006. – 32 с.